

Det kongelige kulturdepartement
Pb 8030 Dep
0030 OSLO

Dato: 29.08.2013
Deres ref.:
Vår ref.: 2013/3330 DAGN

Høringsuttalelse til NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn fra Det teologiske fakultet

Vedlagt oversendes høringsuttalelse til NOU 2013: 1, fra Det teologiske fakultet. Uttalelsen er enstemmig vedtatt i fakultetets styre i møte 22.august 2013.

Med hilsen

Trygve E. Wyller
dekan

Dag Myhre-Nielsen
fakultetsdirektør

Dette dokumentet er godkjent elektronisk ved UiO og er derfor ikke signert.

Saksbehandler:
Dag Myhre-Nielsen
+4722850309, dag.myhre-nielsen@teologi.uio.no

Høringsuttalelse til NOU 2013:1 - Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitikk

Innledning

Det teologiske fakultet ønsker utredningen NOU 2013: 1 *Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitikk* velkommen, da den gir viktige innspill til avklaringer på noen av de største og vanskeligste spørsmålene innenfor fakultetets eget virkeområde. NOU 2013: 1 signaliserer en viktig klargjøring i det prinsipielle grunnlaget for statens religionspolitikk. Religion er ikke en privatsak. Religionen finner sted i et samfunn og i sosiale og kulturelle fellesskap. Den gir profil og identitet til både samfunn og fellesskap og er med å fremme eller begrense borgernes deltakelse i samfunnet og deres livsutfoldelse. En slik tilnærming til religion er på linje med sentrale sider i internasjonal forskning. Staten skal være religionsnøytral og på den måten «sekulær». Men det betyr ikke at religion er staten uvedkommende eller kun tilhører individenes private valg.

Med tanken om en aktivt støttende religionspolitikk legger utredningen opp til en statlig religionspolitikk som kan gi Norge en interessant profil i en internasjonal kontekst. En rekke andre vestlige land understreker også statens nøytralitet og vektlegging av menneskerettighetsperspektiver i forhold til religion. Men NOU 2013:1 legger grunnlaget for en ambisjon der staten respekterer menneskerettighetene samtidig som den ønsker å føre en aktiv religionspolitikk både i forhold til lovgivning og økonomi. Dette er en viktig posisjon som bør kunne samle oppslutning på tvers av de ulike aktørenes mer spesifikke interesser.

Etter å ha arbeidet med årsaker til og konsekvenser av tros- og livssynspluralisme i Norge i en årrekke, har fakultetet observert mange av de samme tendensene og kommet til mange av de samme konklusjonene som utvalget.

Fakultetet stiller seg bak utvalgets formulering av åtte bærende prinsipper for ivaretagelsen av tros- og livssynsfriheten i Norge, og deler utvalgets anbefaling om at det bør utarbeides et felles regelverk for fordelingen av støtte til tros- og livssynssamfunn.

Utredningens bredde gjør det til en utfordring å utforme en utfyllende høringsuttalelse knyttet til hver enkelt av de mangfoldige tilrådingene. Uttalelsen vil derfor være avgrenset til kommentarer på de områdene av utredningen fakultetet finner spesielt viktige. Fakultetet støtter en rekke av utredningens hovedkonklusjoner og vil understreke verdien av selve uttrykket «Det livssynsåpne samfunn». Samtidig vil fakultetet fremheve at noen sentrale prinsipielle perspektiver er blitt underbelyst eller skjevbelyst i utredningen. Vi vil kommentere noen av disse mer prinsipielle forholdene i høringsuttalelsens første del. I den andre delen går vi mer konkret inn på enkeltforslag i utredningen.

1. Prinsipielle perspektiv

a. Majoritet og minoritet

Det mest utfordrende dilemmaet i utredningen dreier seg likevel om forholdet mellom det moralske hensynet til menneskerettighetene og likebehandling på den ene siden og det mer politiske hensynet til den norske kristendommens betydelige rolle og betydning i det norske samfunnet, både historisk og aktuelt på den andre siden. Fakultetet har ovenfor understreket sin tilslutning til hovedpunktene i NOU 2013:1. En aktivt støttende, livssynsåpen religionspolitikk basert på menneskerettigheter innebærer en positiv og viktig utvikling. Grunnleggende sett handler dette om den store internasjonale diskusjonen om minoriteters rettigheter. Dette anliggendet har fakultetets fulle støtte.

Samtidig mener likevel fakultetet at NOU 2013:1 i for liten grad har orientert seg mot de omfattende internasjonale diskusjonene om hvordan man kan sikre minoriteter på en rettferdig måte uten samtidig å undervurdere betydningen av moralske og religiøse holdninger og praksiser som kan være dypt vedt inn i majoritetstradisjonen i vårt samfunn og som fortsatt ofte fungerer som dets politiske og moralske fundament. En hovedtendens i utredningen ser ut til å være at dersom majoritetstradisjonen ikke kan utlignes med tilsvarende posisjoner for minoritetene, så må majoriteten vike. Andre internasjonalt anerkjente forskere (Taylor, Kymlicka etc.) vil hevde at dette ikke er rimelig. Et annet alternativ til likebehandling er å la majoritetstradisjonen utfolde seg videre, men at det kan være et offentlig ansvar å sørge for at minoritetene i enkelte viktige sammenhenger gis bedre rammevilkår enn majoriteten.

Det mest konkrete uttrykk for den manglende refleksjon om forholdet mellom minoriteter og majoritetstradisjoner er den måten utredningen, etter fakultetets mening, ikke tilstrekkelig grundig gjennomtenker konsekvensene av endringene i Grunnloven våren 2012.

Disse endringene, som er politisk og juridisk avgjørende, har på den ene siden ført til at § 2 er blitt vesentlig endret slik at Kongen ikke lenger er Den norske kirkes overhode og Kongen i Statsråd som denne kirkens utøvende øverste myndighet er opphevet. Samtidig er Den norske kirke nå skrevet inn i en ny § 16 og omtalt som «Norges folkekirke». Utfordringen er å finne en balansert tolkning av forholdet mellom Grunnlovens §§ 2 og 16 slik at man etablerer en balanse mellom minoriteters rettigheter og majoritetens tradisjon. Dette hensynet må tenkes med når statens samlede religionspolitikk skal utvikles. Det avgjørende premiss er at Grunnloven ikke endres mange ganger i løpet av en hundreårsperiode og at den nye paragraf 16 derfor må føre til en gjennomtenkning av det særskilte forhold som i overskuelig fremtid finnes mellom staten og Den norske kirke. En livssynsåpen og menneskerettighetsbasert religionspolitikk kan neppe begrunne en utvikling som ender med å tømme Grunnlovens § 16 for innhold.

b. Historiske og kulturelle rammebetingelser for diskusjonen

En følge av at forholdet mellom majoritetsreligion og minoritetenes rettigheter ikke er tilstrekkelig gjennomdrøftet er markante skjevheter i den historiske fremstillingen. I et eget innledningskapittel (3: Religion og livssyn i Norge – historie og nåtid, dialogarbeidet) setter utvalget sitt eget arbeid inn i en bredere historisk og politisk sammenheng. Det teologiske fakultet vil komme med noen kommentarer til dette rammekapitlet, selv om disse kommentarene bare på en indirekte måte er relatert til konkrete religionspolitiske endringsforslag i utredningen. Innledningskapitlet gir likevel anledning til å kommentere noen kulturelle og historiske rammebetingelser for et arbeid med ny religionslovgivning i Norge, rammebetingelser som er viktige for en bredere diskusjon om revidert religionslovgivning.

I dette innledningskapitlet behandles temaer som religion og kongemakt, reformasjon, konfeksjonsstaten, religionslovgivning i nyere tid, religion og modernitet, sekularisering, religiøse minoriteter, den framvoksende livssynshumanismen og religionsdialog i en nokså forvirrende rekkefølge og med klart skiftende innfallsvinkler for drøftingen av de ulike temaene. Særlig problematisk er punkt 3.4: *Fra et homogent livssynslandskap til et mer pluralistisk bilde* (s.45–49; om utviklingen etter 1970). Her tegnes (s.46–47) et utførlig og klart positivt bilde av den historiske utviklingen av Human-Etisk Forbund i Norge, uten noen form for historisk kritisk drøfting av de til dels dyptgripende profilendringene som livssynshumanismen i Norge har gjennomgått de siste 50 årene. Dette står i påfallende kontrast til det langt mer kritiske bildet som tegnes av Den norske kirke,

Fakultetet synes ikke at det historiske avsnittet om DnKs er treffsikkert og faglig godt. NOU 2013:1 tegner et nokså tradisjonelt kritisk bilde av Den norske kirke som monopolisert maktinstans, der hovedhistorien fra 1814 av dreier seg om nedbygging og avhending av tradisjonelt forankret religiøs makt i takt med modernisering, sekularisering og palatalisering av samfunnet. Dette er en gammel og innarbeidet kritisk historiefortelling i Norge, men den burde i 2013 ha vært balansert av andre fortellinger som forskningen har framhevet de siste årene, blant annet om protestantismens positive rolle både for utviklingen av den nordiske velferdsstaten og for veksten i lokal kultur i de nordiske landene.

I denne sammenhengen vil vi også henvise til «Kulturutredningen 2014» (NOU 2013:4) som i avsnitt 3.4. skriver:

«Ved inngangen til 1800-tallet var kirken og Forsvaret de viktigste kulturinstitusjonene i det norske samfunnet. Mest opplagt var kirken en kulturinstitusjon i kraft av dens rolle som forvalter av landets religiøse kunnskapstradisjon og rituelle liv. Men kirkens kulturbærende rolle var ikke avgrenset til dens religiøse og teologiske funksjoner. Den hadde viktige roller som møteplass i samfunnet og som pådriver for folkeopplysningsarbeid. Gudstjenestene og menighetsaktiviteter var omdreiningspunkter for offentlig liv i bygdesamfunnene. Før moderniseringen av det norske skolevesenet tok til, var det i første rekke kirken som bidro til utbredelsen av skrive- og leseferdigheter i befolkningen gjennom konfirmantskolen og annen opplysningsvirksomhet. Forsvaret bidro til utbredelsen av lese- og skrivekyndighet i befolkningen gjennom underoffiserskolene, som var det eneste utdanningstilbudet utenfor de store byene. Samtidig var Forsvaret og særlig Kirken kulturarenaer i en mer snever forstand. Begge institusjonene forvaltet en bygningsmasse av særlig estetisk og arkitektonisk verdi som var spredt ut over hele landet. De ofte rikt utsmykkede kirkebyggene var blant de viktigste arenaene for befolkningens tilegnelse av visuell kunst. Begge institusjonene hadde en sentral rolle i utviklingen av landets musikkliv gjennom å bidra til utdanning og sysselsetting av profesjonelle musikere. Salmesangen i kirkene utgjorde grunnstammen i datidens folkelige musikkliv og dannet slik mye av grunnlaget for framveksten av landets korbevegelse ut over i århundret.».

En slik bredere ansats i utredningens kapittel 3 ville kunnet åpne for en historisk og kulturelt bedre forankret omgang med en del av enkelttemaene som tas opp i innstillingen. Det norske samfunnet framstår i utredningen i for stor grad som et tilfeldig valgt eksempel på et samfunn som nå skal implementere allmenne regler om likestilling av tros- og livssynssamfunn, og i for liten grad som en egen samfunnsformasjon, dypt preget av en bestemt kulturell-religiøs arv; en arv som især i mange lokalsamfunn fortsatt står sterkt. Den pluraliserte realiteten som i betydelig grad preger landets

hovedstad ser fortsatt helt annerledes ut i mange lokalsamfunn. Også slike forhold er i for liten grad løftet fram i bakgrunnskapitlet, og også for lite tatt høyde for i flere av innstillingens konkrete forslag.

Det teologiske fakultet konstaterer at Kulturutredningen gir en helt annen og, etter vår mening, mer sakssvarende fremstilling av Den norske Kirkes rolle i norsk kultur- og samfunnsutvikling. Vi mener det er gode grunner til at den historiske forankringen av en fremtidig norsk religionspolitikk må knyttes vel så mye til Kulturutredningen som til NOU 2013: 1.

En adekvat tenkning om en helhetlig religions- og livssynspolitikk i Norge kunne etter fakultetets mening med fordel tatt utgangspunkt i en mer åpen og integrert tenkning om hva religion er og hvilken betydning den har for samfunnet og for enkeltmennesker. I denne innstillingen tenkes det gjennomgående ganske instrumentalistisk om fenomenet religion og livssyn. En slik instrumentalisering er nyttig og nødvendig som bakgrunn for konkrete lovforslag, men den kunne med fordel vært forankret i en annen type tenkning om religion og religionenes historiske og kulturelle betydning enn det man finner i NOU 2013:1.

Fakultetet er enig i at religionsdialog i de siste tiårene har vært av stor betydning for utviklingen av gode relasjoner mellom tros- og livssynssamfunn og setter pris på at dette framheves i utredningen. Som del av en historiebeskrivelse av veien fram til dagens mer flerreligiøse Norge opptar beskrivelsen av religionsdialog uforholdsmessig stor plass. Vi forstår dette som et uttrykk fra utvalgets side for at et mangfold av initiativer innenfor dette feltet ansees som viktig også i framtiden, noe vi støtter.

Det er også verdt å merke seg at Den romersk-katolske kirken, som er det raskest voksende og snart det største tros- og livssynssamfunnet utenom Den norske kirke, nesten blir borte i teksten under overskriften *Religiøs pluralisme som følge av innvandring* (s. 47). Den katolske kirken i Norge er blant annet i kraft av sin juridiske dobbeltstilling mellom norsk og internasjonal kanonisk lovgivning noe atskillig mer enn dette, og kunne med fordel vært brukt til å belyse de prinsipielle spørsmålene i avsnitt 3.4 på en mer spennende og dyptloddende måte enn det som nå er tilfelle.

c. En mer helhetlig tros- og livssynspolitikk

Fakultetet har videre noen merknader som knytter seg til hvordan utvalget har fortolket og anvendt mandatets forespørsel om å utvikle en mer helhetlig tros- og livssynspolitikk. I mandatet ligger en forutsetning om at statens fremste oppgave på dette politikkområdet er å sikre og beskytte tros- og livssynsfriheten (NOU 2013: 1, 26).

Det teologiske fakultet støtter dette grunnleggende utgangspunktet for statens politikk på tros- og livssynsområdet, og stiller seg bak utvalgets formulering av åtte prinsipper som skal sikre tros- og livssynsfriheten i Norge i dag (NOU 2013: 1, 17-18).

Bredden og variasjonen i utvalgets tilrådninger aktualiserer imidlertid spørsmålet om hvor meningsfylt det er å utforme en 'helhetlig' politikk på dette feltet. Utover en felles forankring i spørsmål knyttet til individers rett til tros- og livssynsfrihet framstår politikkområdene som behandles i utredningen som nokså ulike, noe som også gjenspeiles i utvalgets betydelige antall dissenser.

Del V om et nytt regelverk for tilskuddsordninger framstår som utredningens mest helhetlige endringsforslag. Utover denne delen av utredningen anmoder Det teologiske fakultet departementet om å vurdere behovet for nye delutredninger på det enkelte politikkområde fortløpende.

Utfordringene ved å skape en 'helhetlig' politikk på området viser seg i spørsmål som ligger helt utenfor tros- og livssynsfriheten, men som likevel tas opp i utredningens kapittel 12, knyttet til hvilken holdning rettssystemet skal innta i møte med religiøse normer. På den ene siden tas det klart avstand fra at det opprettes offentlige veilednings- og meklingsorganer ensidig basert på normsystemer knyttet til enkeltreligioner (NOU 2013: 1, 146), altså at det offentlige åpner opp for å legge religiøse prinsipper til grunn for å treffe rettslige avgjørelser.

På den andre siden oppmuntres det til at offentlige organer skal ha kunnskap, kompetanse og bred innsikt i ulike sosiale, kulturelle og religiøse forhold og normsystemer. Dette kunnskapstilfanget kan være 'svært nyttig for rettsanvendelsen', slike sedvaner og religiøse påbud 'kan bli drøftet', og det er viktig 'å ta hensyn til konteksten' problemer oppstår i (*ibid.*). Utvalget forsøker dermed å lukke døren helt for at enkeltstående religiøse tradisjoner skal opprette egne meklingsinstanser, samtidig som rettssystemet oppfordres til å sette seg inn i et bredt spekter av slike tradisjoner for å kunne løse komplekse saker. Det framstår imidlertid som uklart i hvilken utstrekning denne kompetansen kan få betydning for rettsanvendelsen.

Det teologiske fakultet støtter opp om det offentliges behov for bedre kjennskap til religiøse tradisjoner innenfor rettssystemet, men påpeker at det er maktpåliggende at en slik kunnskapsutvikling foregår med tilstrekkelig sensitivitet for variasjonen av tolkninger innenfor den enkelte tradisjon. Det etterlyses også en bredere gjennomgang av hvilken rolle tros- og livssynsmessig kompetanse kan spille i rettsanvendelsen, herunder hvilken rolle slik kompetanse kan spille i offentlige veilednings- og meklingsorganer. Fakultetet mener imidlertid det er grunn til å sette spørsmålstegn ved hvorvidt avveielser av denne typen hører inn under utvalgets mandat, og anmoder departementet om å utrede dette spørsmålet nærmere i en egen delutredning.

d. Lovgivning på tros- og livssynsfeltet

Det er maktpåliggende at statens virksomhet på tros- og livssynsfeltet tar høyde for de spesielle forutsetningene for utformingen av regelverk som ligger til dette feltet. Tros- og livssynsorganisasjoner har en betraktelig lengre historie enn den moderne norske stat, og opererer i mange tilfeller med idiosynkratiske rettssystemer og administrative hierarkier som er innleiret i fortolkningen og utøvelsen av troen eller livssynet på en slik måte at beskyttelsen av den enkeltes tros- og livssynsfrihet kan havne på kollisjonskurs med den rådende forvaltningen av troen eller livssynet innenfor den enkelte organisasjon. Tros- og livssynsfriheten er en individuell rettighet, og i den grad staten i det hele tatt er tjent med å utforme særskilte regler for tros- og livssynsorganisasjoner, må det være med vernet av individets tros- og livssynsfrihet for øye, men også velferd og livsutfoldelse.

Det kan ikke herske tvil om at lovgivningen på tros- og livssynsfeltet må ha karakter av å være et sett av *negative* regler, i den forstand at tros- og livssynsfriheten er en rettighet som vernes gjennom at staten har et absolutt forbud mot å gripe inn i den enkeltes rett til å *inneha* en overbevisning, og at bare særlig tungtveiende hensyn kan åpne opp for at staten griper inn og begrenser adgangen til å gi *uttrykk* for denne overbevisningen gjennom ritualer, opplæring og annen tros- og livssynspraksis.

Slike tungtveiende hensyn er nøye beskrevet i de internasjonale menneskerettighetsavtalene Norge er bundet av,¹ og det er ingen adgang til å tillate unntak fra kravet om at bare særlig tungtveiende hensyn kan begrense denne rettigheten, selv ikke om landet skulle befinne seg i krig eller i annen form for unntakstilstand.² Enhver statlig regulering på feltet må være i tråd med minimumskravene som stilles opp i det internasjonale menneskerettighetsvernet, og hovedregelen for utformingen av regelverk på området må være at det finnes helt spesielle, tungtveiende hensyn som tilsier at det er behov for egen, særskilt regulering.

Statens rolle som aktør på tros- og livssynsfeltet må videre ses i lys av religionens rolle i norsk historie og samfunnsliv, hvor en protestantisk, kristen majoritetsreligion med Den norske kirke i spissen inntil nylig har vært mer eller mindre enerådende som premissleverandør for hvilke sakskomplekser, begreper og tolkningstradisjoner som har gjort seg gjeldende på feltet: Forståelsen av hva som ligger i religiøsitet, tro og ritualer er i Norge sterkt sammenvevd med den kristne, protestantiske majoritetstradisjonen. Befolkningen i sin alminnelighet tolker sentrale begrepet på feltet på bakgrunn av denne forhistorien, noe som stiller strenge krav til utformingen av regelverk på området, ettersom alternative tolkninger av slike begreper vil kunne havne i strid med befolkningens alminnelige rettsfølelse.

Samtidig er staten forpliktet etter internasjonale menneskerettighetsavtaler til å legge til grunn en bred fortolkning av hvilke former for tro og livssyn som har krav på beskyttelse og vern, slik at også ukonvensjonelle, nye, ikke-teistiske og andre trosformer, samt retten til ikke å ha noen bestemt form for tro, tilkjennes det samme vernet som konvensjonelle religiøse tradisjoner.³ Spenningen mellom majoritetsbefolkningens tradisjonspregete forståelse av religiøse nøkkelbegreper på den ene siden, og det internasjonale menneskerettighetsvernets strenge krav til at tro og livssyn tolkes videst mulig på den andre siden, taler for at statlig regulering bør utformes ved hjelp av en mest mulig samlende og allmenn begrepsbruk uten rom for misforståelse eller tvil.

Utvalget drøfter noen utfordringer knyttet til skolen. Et viktig premiss i utvalgets behandling er understrekningen av skolen som en viktig møteplass for elever med ulik tros- og livssynsbakgrunn. Skolen må sikre dialog på tvers av religioner og livssyn. Et tilbakevendende tema er spørsmålet om skolegudstjenester. Utvalget viser til Utdanningsdirektoratet, som i et rundskriv fra 2009 presiserer at skolen kan gjennomføre gudstjenester som del av kultur- og tradisjonsformidlingen. Imidlertid understrekes blant annet at slike gudstjenester ikke kan være en del av RLE-faget, og at de ikke kan gis karakter av semesteravslutning.

Det teologiske fakultet støtter flertallet i utvalget som mener at det fortsatt skal være mulig at elever skal kunne delta i religionsutøvelse i regi av trossamfunn i skoletiden. En forutsetning er at det tilstrebes likebehandling av trossamfunn. Fakultetet vil imidlertid framheve at en formell likebehandling som gir trossamfunn adgang til å arrangere religiøse seremonier i samarbeid med skolen risikerer å føre til en de facto forskjellsbehandling. Grunnen til det er at det i hovedsak bare er Den norske kirke som har nærvær og ressurser til å tilby slike seremonier for skolene. For å sikre den substansielle likebehandling vil en

¹ Se FN-pakten om sivile og politiske rettigheter artikkel 18 (3) og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 9 (2)

² Se FN-pakten om sivile og politiske rettigheter artikkel 4 (2).

³ Se Menneskerettighetskomiteens generelle kommentar nr. 22 om forståelsen av religionsfriheten i FN-pakten om sivile og politiske rettigheter artikkel 18 (1993)

aktivt støttende religionspolitikk innebære at staten yter mer for å øke minoritetsreligionenes kapasitet til å tilby slike seremonier selv.

Videre er det uklart for fakultetet hvorfor utvalget likevel velger *både* å holde fast ved ulike registreringskriterier for tros- og livssynssamfunn, og å snevre dem inn, ved å trekke opp et tydelig skille mellom, på den ene side *trossamfunn*, som ser mennesket '... i relasjon til en gud eller en eller flere transendente makter, og på den andre side *livssynssamfunn*, som har et bestemt syn på menneskets '... plass i tilværelsen og holdning til sentrale etiske spørsmål' (NOU 2013: 1, 338). Ettersom det etter utvalgets forslag ikke vil tilkomme tros- og livssynssamfunn ulike rettigheter eller plikter ved registrering, er det uklart hvorfor det skal være nødvendig å ha ulike kriterier for å kunne oppnå samme registrering.

Dersom departementet vurderer å innføre ny lovgivning på dette området ber Det teologiske fakultet om at en eventuell avvikling av dette skillet vurderes nøye.

[Rense bruk av tros – og livssynssamfunn/ bare trossamfunn]

e. Nærmere om menneskerettighetsspørsmålet

Sett i lys av utredningens vektlegging av en *mer helhetlig* tros- og livssynspolitikk, er det grunn til å sette spørsmålsteget ved hvorfor utredningen velger å fokusere gjennomgangen av Norges internasjonale forpliktelser på tros- og livssynsfrihetens område i kapittel 8 hovedsakelig på praksis ved Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Det omfattende overvåkningssystemet som eksisterer innenfor FN-komplekset nevnes ikke, hverken komiteene som er opprettet via egne menneskerettighetsavtaler, eller de hyppige uttalelsene om tolkningen av dette lovverket fra FNs spesialrapportør for religionsfrihet. Heller ikke OSSEs arbeid på dette feltet er del av drøftingen av Norges internasjonale forpliktelser i utredningens kapittel 8. Flere momenter fra disse øvrige rettskildene har direkte betydning for utvalgets anbefalinger:

FNs spesialrapportør for religionsfrihet Heiner Bielefeldt satte nylig spørsmålsteget ved hvorvidt eksistensen av en 'statsreligion' overhodet kan være forenlig med prinsippet om at alle religioner skal behandles på like fot (A/HRC/19/60: 72, 2012). I samme rapport anbefalte Bielefeldt at avgjørelser om å registrere tros- og livssynssamfunn ikke bør henge sammen med antall medlemmer, og ikke inneholde en substansiell vurdering av trosinnhold (A/HRC/19/60: 73(e), 2012). Disse to kriterier foreslås begge opprettet i det nye lovforslaget, gjennom et minstetall på 100 medlemmer og et krav om 'transendens' som del av læren til trossamfunn (NOU 2013: 1, kap.)³⁰, se også nedenfor). Også OSSEs retningslinjer for utforming av lovgivning på tros- og livssynsområdet fraråder en slik substansiell vurdering av trosinnhold.⁴ Utvalget drøfter heller ikke minoriteters og urfolks særskilte rett til ivaretagelsen av sin tros- og livssynsmessige særegenhet, som er vernet gjennom henholdsvis SP artikkel 27, ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter artikkel 5(a) og FNs erklæring om urfolks rettigheter artikkel 12.

Det teologiske fakultet mener at den manglende vurderingen av disse momentene er uheldig i en utredning som tar sikte på å avklare det rettslige ansvaret som påligger staten for å sikre like rettigheter på tros- og livssynsområdet for så vel minoritets- som majoritetsbefolkningen.

⁴ OSCE Guidelines for Legislation Pertaining to Religion or Belief (2004): 8

Et beslektet tema er hvordan utredningen behandler forholdet mellom 'tro' på den ene siden og 'livssyn' på den andre siden. Utvalget foreslår å oppheve skillet mellom trossamfunn og livssynssamfunn, ved å samordne støtteordningene til begge innenfor samme regelverk (kap. 30). Det foreslås også at adgangen til å drive privatskoler skal utvides fra forankringen i religiøse livssyn til også å gjelde sekulære livssyn (NOU 2013: 1, 242). Innenfor det internasjonale regelverket om religionsfrihet som Norge er forpliktet til å følge finnes det ikke noe skille mellom tro og religiøsitet på den ene siden og sekulære, ikke-religiøse livssyn på den andre siden.⁵

Det teologiske fakultet støtter opp om utvalgets forslag om å bygge ned det kunstige skillet mellom tro og livssyn som har oppstått i norsk lovgivning.⁶ Disse tiltakene er viktige signaler for å vise betydningen av et omforent og helhetlig regelverk til beskyttelse av både tro og livssyn, uten substansielle skiller basert på trosinnhold.

I lys av utformingen av de åtte prinsippene er det overraskende at utvalget velger å frikoble utkastet til ny lov om tilskudd til tros- og livssynssamfunn (kap. 30) fra det grunnleggende vernet av tros- og livssynsfriheten som er del av § 1 i dagens lov om trossamfunn.⁷ Utvalget viser til at retten til religionsfrihet allerede er sikret gjennom Grunnlovens § 16 og gjennom Menneskerettighetsloven, som gjør Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) art. 9 (1) til norsk rett, og at en egen henvisning til dette i ny lov derfor ikke er nødvendig (NOU 2013: 1, 413). Eksistensen av omkringingende lovgivning bør imidlertid ikke begrense lovgiver fra å signalisere formålet med nye regler. Både gammelt og eventuelt nytt regelverk på tros- og livssynsområdet vil være avledet fra religionsfriheten slik denne er formulert i Grunnloven § 16, EMK artikkel 9 og FN-pakten om sivile og politiske rettigheter artikkel 18, og denne koblingen bør ivaretas for å sikre at prinsippene i loven tolkes med denne grunnleggende menneskerettigheten for øye.

I forbindelse med en eventuell lovendring anmoder Det teologiske fakultet departementet om å beholde den eksisterende paragrafen om tros- og livssynsfrihet i trossamfunnsloven, for å sikre at dette formålet signaliseres og trekkes inn i fortolkningen av regelverket på området.

2. Særskilte merknader

a. Avveiningen mellom ulike rettigheter

Bredden i utvalgets anbefalinger reiser noen spørsmål knyttet til forholdet mellom ulike rettighetssett: de enkelte rettighetene i menneskerettighetsavtalene Norge er forpliktet til å følge etter Grunnlovens § 110c og Menneskerettsloven eksisterer ikke i hver for seg, men må hele tiden

⁵ Se spesielt Menneskerettighetskomiteens General Comment no. 22 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, 1993) om tolkningen av SP artikkel 18, hvor det eksplisitt slås fast at det ikke skilles mellom teistiske, tradisjonelle eller ateistiske overbevisninger, og at også retten til ikke å ha en overbevisning dekkes av samme regelverk. EMD har gjennom sin praksis flere ganger kommet fram til at religionsfriheten i artikkel 9 ikke skiller mellom ulike overbevisninger (se spesielt *Arrowsmith v. United Kingdom* (Application No.7050/75), 1978).

⁶ Ved å fjerne særlovgivning knyttet spesifikt til religion er utvalget også på linje med Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, som nylig har foreslått å avvike den særskilte unntaksretten fra diskrimineringsloven for trossamfunn, sett i lys av at ivaretagelse av tros- og livssynsfriheten gjennomgående vil kunne begrunne saklig forskjellsbehandling (Prop. 88 L (2012–2013) 12.4.2.2).

⁷ Gjeldende lov § 1 lyder: "Alle har rett til å driva religiøs verksemd åleine eller saman med andre, og til å skipa trdomssamfunn når rett og sømd ikkje vert krenkt.". Formuleringen er inspirert av utformingen av religionsfriheten i artikkel 18 i Verdenserklæringen om menneskerettighetene (1948) og FN-pakten om sivile og politiske rettigheter (1966), samt artikkel 9 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (1950).

tolkes i lys av hverandre. Særlig retten til likebehandling uavhengig av kjønn og retten til fri utøvelse av tros- og livssyn aktualiseres jevnlig i utredningen, på områder der begge rettighetssettene kan komme til anvendelse. Dette gjelder særlig tre områder: retten til å bære religiøse hodeplagg som politi og dommer (kap. 13), forslaget om at tros- og livssynssamfunnene må åpne for deltakelse fra begge kjønn i sine styringsstrukturer for å motta økonomisk støtte (kap.23), og innføring av en sivil ekteskapsordning for alle, med eventuelle religiøse/livssynsmessige seremonier som et frivillig tillegg (kap.17).

Spørsmålene om religiøse hodeplagg og krav om åpning for kvinner i styrende organer i tros- og livssynssamfunn er begge kontroversielle, og illustrerer det gjensidige forholdet mellom retten til likestilling og tros- og livssynsfriheten: Når flertallet i utvalget åpner for bruk av turban og hijab i politi- og dommeryrkene, forankres dette i tros- og livssynsfriheten, ettersom dette vil kunne sikre den enkeltes adgang til å gi uttrykk for sin tros- og livssynsmessige tilhørighet. I Norge er det imidlertid tidligere slått fast at kvinner har rett til å bære hijab på arbeid basert på likestillingsloven, og at diskriminering på bakgrunn av hijab-bruk er 'indirekte forskjellsbehandling på grunn av kjønn', ettersom dette vil kunne gi kjønnsbaserte begrensninger i adgangen til arbeidslivet.⁸ Spørsmålet om bruk av hijab i arbeidssituasjoner kan dermed forankres både i retten til likebehandling og i retten til tros- og livssynsfrihet.

Utvalgets forslag om at tros- og livssynssamfunn må åpne for begge kjønn i styringsstrukturene for å motta offentlig pengestøtte er forankret i hensynet til likestilling, ettersom det er en statlig oppgave å sikre at kvinner og menn ikke forskjellsbehandles i organisasjonslivet. Dette spørsmålet kan imidlertid også ses på bakgrunn av tros- og livssynsfriheten, ettersom en slik praksis vil innebære at kvinner på linje med menn får en individuell rettighet til å utfolde sin tro eller sitt livssyn gjennom deltakelse i styrende organer. Forslaget vil dermed kunne bidra både til å sikre at tros- og livssynssamfunnene må operere med utgangspunkt i at kvinner og menn skal behandles på lik linje, og at kvinner sikres samme adgang til å gi uttrykk for sin tros- og livssynsmessige overbevisning som menn. Formuleringen 'må åpne for' er forsiktig, og innebærer egentlig bare at det ikke kan eksistere et spesifikt forbud for det ene kjønn.⁹

Når utvalget åpner for religiøse hodeplagg i politiet (og for dommere) og legger et visst (men forsiktig) press på tros- og livssynssamfunn for å åpne for kvinner på alle nivåer i organisasjonene dersom de skal motta statlig støtte har det én felles effekt: Det skaper et større handlingsrom for kvinner, både yrkesmessig, og i utøvelsen av sin tro eller livssyn. Det teologiske fakultet mener at utvalgets flertall bør støttes på begge punkter fordi man her har forhandlet fram nye balansepunkter i den gamle rettighetskollisjonen mellom tros- og livssynsfrihet og likestilling. Likestilling mellom menn og kvinner gis med dette større betydning enn tidligere, noe som er mer i tråd med Norges internasjonale forpliktelser i følge FN-konvensjonen om diskriminering av kvinner (CEDAW, 1979).

I spørsmålet om innføring av obligatorisk sivil ekteskapsinngåelse foreligger det viktige argumenter som taler både for og imot en lovendring i den retningen flertallet i utredningen ønsker seg. Det teologiske fakultet vil påpeke at de konkrete følgene av bortfall av vigselfrett for tros- og livssynssamfunnene ikke er tilstrekkelig utredet av utvalget. Dette er også et punkt der det er viktig

⁸ Likestillingsombudets vurdering av klagesak i 2003

⁹ Utvalgsleder Sturla Stålsett påpeker at det ikke bare står om religionsfrihet i menneskerettighetene, men at likestillingen mellom kjønnene også er en grunnleggende menneskerettighet (Vårt Land 31.01.2013).

å legge en bredt kulturelt forankret religionsforståelse til grunn når man vurderer argumenter for og imot endring. Forskjeller mellom by og land, mellom et flerkulturelt miljø i hovedstaden og et tradisjonelt bygdesamfunn er også viktig å trekke inn i vurderingen.

Det teologiske fakultet mener det ikke er hensiktsmessig å frata tros- og livssynssamfunn vigselsretten. Det teologiske fakultet vil derimot understreke at vigselsrett fordrer at det aktuelle tros- eller livssynssamfunn forholder seg til norsk lov.

Utvalgets flertall slutter seg til begrepet 'en aktivt støttende religionspolitikk', og forslagene nevnt ovenfor er viktige skritt på veien mot å søke løsninger i skjæringspunktet mellom tros- og livssynsfrihet på den ene siden, og retten til likebehandling på den andre siden. Som utvalget selv skriver er Norge ikke menneskerettslig forpliktet til å føre en aktivt støttende religionspolitikk som inkluderer økonomisk støtte til godkjente tros- og livssynssamfunn.

Det teologiske fakultet vil gjerne fremheve at Norge derimot er forpliktet etter Kvinnekonvensjonen til å føre en aktivt støttende likestillingspolitikk, også på tros- og livssynsfeltet.

b. Tros- og livssynsbetjening i det offentlige rom og i offentlige institusjoner

I utvalget er det enighet om at det i størst mulig grad skal legges til rette for alles tros- og livssynspraksis i offentlige institusjoner, men at praktiske forhold likevel kan sette grenser for både utøvelse og besøk. Dette er spesielt relevant i fengsler der hensynet til sikkerheten er viktig, men også i Forsvaret, ved sykehusene og andre institusjoner kan hensynet til sikkerhet og gjennomføring av tjenesten begrense muligheter for religiøs praksis.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt tros- og livssynsmessig betjening skal skje som en del av virksomheten ved de offentlige institusjonene er det uenighet i utvalget. Utvalgets flertall mener at "... tro og livssyn er så viktige deler av menneskers liv at det fortsatt bør være en del av virksomheten ved de offentlige institusjonene" (NOU 2013: 1, 169). Mindretallet mener at "... ordningen med å ansette prester i statlige/kommunale/fylkeskommunale institusjoner og statlige foretak er en konsekvens av statskirken" og at "... tros- og livssynsmessig betjening av brukere av offentlige tjenester skal skje på samme måte som for resten av befolkningen" (*ibid.*). Det bør derfor være de ulike tros- og livssynssamfunnene som skal yte tjenesten.

Det teologiske fakultet vil framheve at tro og livssyn er viktig for flere mennesker som befinner seg innenfor disse institusjonene, og støtter derfor flertallets forslag om at tros- og livssynsmessig betjening bør skje som en del av virksomheten ved de offentlige institusjonene.

Når det gjelder fengslene mener utvalgets flertall at ordningen med tros- og livssynsmessig betjening i fengslene bør videreføres, men ikke bare av prester i Den norske kirke. De foreslår at det opprettes statlig finansierte stillinger for personell fra andre tros- og livssynsretninger (NOU 2013: 1, 171). Mindretallet mener at det er det enkelte tros- og livssynssamfunns ansvar å betjene sine medlemmer i fengslene (NOU 2013: 1, 172).

Det teologiske fakultet mener at det er urealistisk å anta at de fleste tros- og livssynssamfunnene har kapasitet til å betjene innsatte i fengslene, spesielt de mindre samfunnene. Innsatte har også ofte behov for spesiell tilrettelegging som krever en viss

kompetanse hos de som betjener dem, noe som kan sikres bedre dersom det finnes statlig finansierte stillinger.

Videre mener utvalgets flertall at "... helseforetakene har plikt til å sørge for en god og mangfoldig tros- og livssynsbetjeningen ved sykehusene" (NOU 2013: 1, 178), mens mindretallet mener at en slik ordning vil bryte med flere grunnleggende prinsipper, og at det derfor må være tros- og livssynssamfunnene som har ansvar for å sørge for betjening ved sykehusene.

Det teologiske fakultet støtter flertallets forslag om at helseforetakene skal sørge for en mangfoldig livssynsbetjening ved helseforetakene.

I synet på tilrettelegging innenfor andre døgnbaserte helse- og omsorgstjenester er utvalget enige om at "... det offentlige har et ansvar for å legge til rette for at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, også får mulighet til å utøve sin tro eller sitt livssyn i felleskap med andre" og at "ansvaret for å sikre like muligheter til deltakelse, ligger både hos det enkelt tros- og livssynsamfunn og hos det offentlige" (NOU 2013: 1, 180).

Det er også enighet i utvalget når det gjelder utdanningsinstitusjoner: Om skoleverket sies det at "... skolen ikke er et sted for forkynnelse, men den skal heller ikke være et religionsfritt rom", og for høyere utdanningsinstitusjoner at "... de også legger til rette for at de skal kunne finnes et mangfold av religiøs og livssynsmessig tilhørigheter, og at det gis rom for ulike behov på en fleksibel og likeverdig måte" (NOU 2013: 1, 181).

Det teologiske fakultet støtter utvalgets synspunkter på religionens rolle i utdanningen, men viser for øvrig til høringsuttalelsens overordnede betraktninger knyttet til spørsmålet om skolegudstjenester.

Utvalget poengterer at forsvaret er i en spesiell situasjon, blant annet fordi det har vært tett sammenveving mellom (stats)kirke og militærmakt og fordi religion har blitt brukt til å legitimere militærmakt og styrke samholdet innad. Dette samrøret tar utvalget avstand fra, og mener at tros- og livssynsmessig betjening ikke skal brukes til "... og aktivt lede, fremme eller legitimere krigshandlinger" og at Forsvaret ikke bør utforme eksplisitte religiøse fellesritualer (NOU 2013: 1, 132). Tilstedeværelsen av religiøst personell bør være knyttet til den enkeltes tros- og livssynsfrihet og "... det legges til rette for at tros- og livssynsbehov blir dekket" (*ibid.*). Flertallet mener at det bør være fast ansatt tros- og livssynspersonell i Forsvaret, men at det bør tilsettes representanter fra flere religioner i tillegg til de kristne og pastorene, i tillegg til stillinger for livssynsrådgivere. Mindretallet ser på ansatte prester i Forsvaret som en forlengelse av statskirkeordningen og at det må være tros- og livssynssamfunnenes ansvar å betjene sine medlemmer også her.

Det teologiske fakultet mener at det er urealistisk at tros- og livssynssamfunnene skal kunne betjene sine medlemmer på lik linje i Forsvarets ulike operasjoner, og støtter derfor opp om flertallets forslag. Fakultetet vil presisere at dagens feltprestkorps utøver funksjoner som ikke uten videre og i strikt forstand kan betraktes innenfor rammen av religionsutøvelse. Feltprestens rolle i forsvaret bygger på en bestemt form for profesjonalitet, blant annet knyttet til etikkundervisning og rådgivning. Det er imidlertid viktig at tjenesten tilrettelegges slik at feltpresten ikke oppfattes som stridende eller som garant for legitimiteten av konkrete krigshandlinger.

Under avsnittet om kriseberedskap og dødsbudskap mener utvalget at det bør være en større likebehandling mellom Den norske kirke og de andre tros- og livssynssamfunnene, og at dødsbudskap bør formidles av politi eller helsepersonell. Samtidig sier utvalget at det i situasjoner der politiet har sikker kunnskap om at de pårørende tilhører et bestemt tros- eller livssynssamfunn "... er uproblematisk at oppgaven med dødsbudskap delegeres til vedkommende samfunn" (NOU 2013:1,183). Det er også behov for inkluderende minnemarkeringer som tros- og livssynssamfunnene kan være med å planlegge.

Det teologiske fakultet støtter utvalgets syn på behovet for økt likebehandling mellom DnKs og andre tros- og livssynssamfunn på dette området. Fakultetet vil understreke at myndighetene i sine avveininger på dette feltet først og fremst må ha de hjelpetrengende, i dette tilfellet de som skal motta et dødsbudskapet, sine behov for øye. Dette kan i praksis innebære at politiet i mange situasjoner faktisk vil delegere oppgaven med dødsbudskap, slik utvalget åpner for.

c. Et samordnet regelverk for tros og livssynssamfunn

Som nevnt ovenfor stiller Det teologiske fakultet seg bak utvalgets forslag om å samordne regelverket for tilskudd til tros- og livssynssamfunn, og samtidig fjerne skillet mellom uregistrerte og registrerte tros- og livssynssamfunn. Dagens lovgivning har fått sitt nåværende uttrykk gjennom gradvise utvidelser og justeringer av et regelverk tilpasset dissenter og frikirker som ikke lenger korresponderer med et mangfoldig, livssynspluralistisk Norge, og det er på høy tid at regelverket går over på nytt.

Det teologiske fakultet etterlyser imidlertid en nærmere drøfting knyttet til behovet for å fortsatt skille mellom *tro* på den ene siden, og *livssyn* på den andre siden (se også ovenfor). I forlengelsen av denne drøftelsen ønsker fakultetet å påpeke enkelte momenter ved utvalgets forslag til ny lov (kap. 30):

Utvalget foreslår flere nye kriterier for godkjenning av tros- og livssynssamfunn som reiser viktige spørsmål om forholdet mellom tro og livssyn, og om hvordan staten skal forholde seg til skillelinjene mellom disse:

- *For det første* foreslås det at trossamfunn må være basert på 'felles forpliktende oppfatninger om tilværelsen der mennesket ser seg selv i relasjon til en gud eller en eller flere transendente makter' (NOU 2013: 1, 422). Dette til tross for at utvalget tidligere i utredningen påpeker at "... det er svært sannsynlig at mange essensialistiske kriterier vil utelukke religioner som man intuitivt mener burde være med." (NOU 2013: 1, 334). Det er vanskelig å se hvorfor 'relasjon til en gud eller en eller flere transendente makter' skal være mindre essensialistisk enn dagens kriterier, som er at trossamfunn må gjøre greie for 'trusvedkjenning og lære'.

Det teologiske fakultet anmoder departementet om å avstå fra å innføre essensialistiske kriterier for registrering av trossamfunn ved en eventuell lovendring.

- *For det andre* foreslås det at livssynssamfunn må være basert på 'felles forpliktende oppfatninger om mennesket plass i tilværelsen og holdning til sentrale etiske spørsmål' (NOU 2013: 1, 422). Å avgrense livssynssamfunn fra trossamfunn på denne måten pålegger rettsanvenderne å legge til grunn en kunstig, og tilsynelatende noe tilfeldig, skillelinje mellom ulike typer av trosinnhold. Det er uklart hva som er formålet med å operere med et slikt skille mellom tro og livssyn i

tilskuddsspørsmål, ettersom spørsmål knyttet til tro og livssyn behandles under ett i resten av utredningen, samt i internasjonale menneskerettighetsavtaler Norge er forpliktet til å følge.

Det teologiske fakultet anmoder departementet om å vurdere felles registreringskriterier for tros- og livssynssamfunn ved en eventuell lovendring

- For det tredje foreslås det at tilskuddet kan bortfalle dersom tros- eller livssynssamfunnet 'organiserer' eller 'oppmuntrer til klart skadelige oppvekstvilkår' for barn, dersom det 'oppfordrer eller bifaller illegitime voldshandlinger og straffereaksjoner som bryter med grunnleggende menneskerettigheter', eller verver medlemmer ved bruk av 'tvang, manipulasjon eller økonomiske fordeler, eller ved krenkelse av privatliv, eller hind[er av] utmeldelse' (NOU 2013: 1, 422). Disse tilleggskriteriene til tros- og livssynssamfunn, utover det generelle kravet om å holde seg innenfor norsk lovgivning, foreslås inntatt som en erstatning for det tidligere kravet om at tros- og livssynssamfunn ikke skal krenke 'rett og sømd'. Til tross for at overgangen fra et uavklart krav om å overholde 'rett og sømd' til mer spesifikke, håndfaste krav ønskes velkommen, er det uklart hvilke deler av tros- og livssynssamfunnene som forventes å overholde disse kravene, og hvordan de kan la seg overvåke i praksis.

Det teologiske fakultet støtter prinsippet om å fjerne krav til 'rett og sømd' som kriterium for økonomisk støtte. Det stiller seg også positivt til innføringen av andre, mer detaljerte krav, spesielt med henblikk på Barnekonvensjonen for å sikre barns rettigheter. Fakultetet setter spørsmålstegn ved hvordan disse tilleggskriteriene skal overvåkes i praksis.

- For det fjerde foreslås det å innføre et minimumskrav på 100 medlemmer for tros- og livssynssamfunn som ønsker å søke støtte. Kravet begrunnes med forenklet saksbehandling, lettere mulighet for å kunne gå i dialog med det enkelte tros- og livssynssamfunn, og utvalgets eget premiss om at støtteberettigelse må henge sammen med en viss grad av organisert aktivitet (NOU 2013: 1, 352-353). Minimumskravet er problematisk, ikke bare fordi FNs spesialrapportør for religionsfrihet har eksplisitt frarådet en slik grense (se ovenfor), men også fordi bakgrunnen for forslaget, økt mulighet for dialog og forenklet saksbehandling, bidrar til i ytterligere grad å distansere det samordnede regelverket fra dagens lov, som primært er en religionsfrihetslov: Ønsket om forenklet dialog og effektivisert saksbehandling er i fremste rekke motivert av statens behov, ikke det enkelte trossamfunns behov. Med bortfallet av en egen ordning for uregistrerte trossamfunn utgjør dessuten kravet om et visst antall medlemmer for å oppnå registrering en barriere for mindre trossamfunn som ønsker å etablere juridisk personlighet, men uten å søke om økonomisk støtte.

Det teologiske fakultet anbefaler at departementet ikke innfører et minstekrav på antall medlemmer i trossamfunn som ønsker å søke økonomisk støtte.

- For det femte foreslår utvalget at registreringen av tros- og livssynssamfunn ikke lenger skal ligge til det enkelte fylkesmannsembete, men sentraliseres hos én fylkesmann. En sentralisert ordning vil kunne sikre utvikling av stabil og forutsigbar rettspraksis for samfunn som ønsker å la seg registrere. Utvalget foreslår imidlertid også at det opprettes en egen fagnemnd for vurderingen av hvilke tros- og livssynssamfunn som fyller kriteriene for å motta støtte, inspirert av en tilsvarende ordning i Danmark (NOU 2013:1 358). Den danske ordningen involverer 'fire akademikere med kompetanse innen religionshistorie, religionssosiologi, teologi og jus', og utvalget foreslår at en

nemnd med tilsvarende oppgaver i Norge bør bestå av 'personer med høy faglig kompetanse og integritet på tros- og livssynsområdet' (*ibid.*). Det danske systemet skiller seg imidlertid fra det norske ved at trossamfunn utenfor folkekirken ikke mottar økonomiske tilskudd fra staten, og at det ikke finnes noen egen kategori for 'livssynssamfunn' i den danske lovgivningen. Registreringen er uttrykkelig ment å beskytte religionsfriheten i Danmark,¹⁰ noe utvalget foreslår at det nye samordnede regelverket for tilskudd i Norge ikke skal gjøre.

Det teologiske fakultet støtter utvalgets forslag om å sentralisere registreringsprosessen for tros- og livssynssamfunn, men oppfordrer departementet til å vurdere nøye hvor hensiktsmessig det er å operere med en egen, spesialisert nemnd på dette feltet.

3. Tiltak/områder som bør prioriteres i oppfølgingen

Det teologiske fakultet vil oppfordre departementet til å følge opp utredningen med delutredninger på enkelte av de mer presserende spørsmålene, for å unngå at disse spørsmålene underordnes de brede linjene i den svært omfattende tilrådingen fra utvalget. Debatten i kjølvannet av utredningen har i stor grad dreiet seg om kapittel 10 og forholdet mellom stat og kirke, spørsmål som ikke var del av utvalgets mandat. *Det teologiske fakultet oppfordrer departementet til å løfte fram de håndfaste, konkrete forslagene fra utredningen i den videre oppfølgingen.*

Kunnskapsbehov på tros- og livssynsfeltet

Det teologiske fakultet vil påpeke at forskningen på tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke så langt har vært svært begrenset, og vil oppfordre departementet til å stimulere til slik forskning i større grad. Ytterligere kunnskap om hvordan disse organisasjonene fungerer i det norske samfunnet og hvilken rolle de spiller i medlemmenes liv er av stor betydning både for statlige myndigheter, tros- og livssynssamfunnene selv og for forskningen på dette feltet.

Utvalget ble eksplisitt bedt om å vurdere forholdet mellom tros- og livssynsfeltet og integreringsspørsmål. I utredningens kapittel 4 påpeker utvalget at dette feltet er så lite utforsket at tilrådingen ikke lar seg utforme.

Det teologiske fakultet anmoder departementet om å stimulere til ytterligere forskning på forholdet mellom ulike integreringstiltak og tros- og livssynsfeltet i bred forstand. De betydningsfulle perspektiv som er trukket opp i NOU 2013 og de kritiske kommentarerer fakultetet har presentert ovenfor viser at den nye aktivt støttende statlige religionspolitikken bør etterspørre forskningsbasert kompetanse. Norge kan komme i en interessant posisjon om det til denne religionspolitikken også knyttes aktiv forskning, også fra forskningskompetanse innenfor historie, samfunnsfag, samtidsteologi og religionsstudier. Det teologiske fakultet vil gjerne bidra til en slik videre tverrfaglig forskningskompetanse.

Samtidig vil fakultetet peke på betydningen av å styrke også denne type tverrfaglig kompetanse i lærerutdanning og skole. I de neste årene bør den nye tverrfaglige kompetansen om forholdet mellom integrering og en aktivt støttende religionspolitikk få en økt plass i fremtidens skole og lærerutdanning

¹⁰ Vejledende retningslinjer udarbejdet af Det Rådgivende Udvalg vedr. Trossamfund 6. rev. udgave, den 18. august 2011: 2.

Utredningen berører dialog som metode for å støtte opp om og skape et demokratisk og kunnskapsbasert samfunn i møte med ulike tros- og livssynspraksiser (kapittel 21). Kritisk forskning om tros- og livssynsdialog er det behov for å utvikle videre, for å avsløre blinde flekker i pågående dialogpraksiser, og for å skape en kunnskapsbase for videreutvikling av dette feltet i samfunnet.

Her trengs også videre oppfølging av kurstilbud for ledere i alle tros- og livssynssamfunn, inkludert Den norske kirke. Dialogpregede kurs der mange ulike tros- og livssynssamfunn er representert bør opprettholdes og videreutvikles. Slike kurs kan være både praksisrettet (slik kurset fakultetet arrangerte sammen med STL og OUS i 2011-12 'Tros- og livssynsbetjening i sykehus') og mer tverrfaglig teoretisk preget (knyttet til spørsmål som jus, teologi, kjønnsteori og 'rettighetskollisjoner').